

Золковер Андрій Олександрович

*доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу
Київський національний університет технологій та дизайну*

Zolkover Andrii

*Doctor of Science in Economics, Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Business Consulting
Kyiv National University of Technologies and Design*

ORCID: 0000-0002-8176-1850

Бугас Василь Валерійович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри смарт-економіка
Київський національний університет технологій та дизайну*

Buhas Vasyl

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Smart Economics
Kyiv National University of Technologies and Design*

ORCID: 0000-0001-8317-3350

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-7-10165

СТРАТЕГІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

STRATEGIES OF STATE TAX POLICY TO FIGHT THE SHADOW ECONOMY

Анотація. Вступ. Тіньова економіка є серйозною загрозою для економічного розвитку та фінансової стабільності будь-якої держави, і Україна не є винятком. Нелегальна економічна діяльність підриває державний бюджет, зменшуючи податкові надходження, створює нерівні умови для бізнесу та сприяє зростанню корупції. В умовах високих податкових ставок, складного податкового законодавства та бюрократичних перепон підприємці часто вдаються до ухилення від сплати податків, що погіршує економічну ситуацію в країні.

Мета. Обґрунтування ефективних стратегій державної податкової політики, спрямованих на зменшення масштабів тіньової економіки в Україні.

Матеріали і методи. У статті використовуються методи дослідження: системного узагальнення, стратегічного обґрунтування та наукового компонування. Метод системного узагальнення застосовується для виявлення ключових факторів, що сприяють розвитку тіньової економіки, таких як високі податки, складність податкового законодавства, бюрократія та корупція. Метод стратегічного обґрунтування використовується для розробки довгострокових стратегій та планів дій, спрямованих на досягнення певних цілей. У дослідженні цей метод застосовується для обґрунтування необхідності впровадження конкретних податкових реформ. Метод наукового компонування використовується для застосування системного узагальнення та стратегічного обґрунтування у єдиному дослідженні для розробки всебічних рекомендацій щодо податкової політики.

Результати. Сформульовано конкретні рекомендації щодо впровадження запропонованих стратегій податкової політики, зокрема спрощення податкової системи, зниження податкового навантаження, використання сучасних технологій та підвищення прозорості роботи податкових органів. Визначено механізми моніторингу та оцінки ефективності впроваджених заходів для забезпечення їх успішної реалізації. Встановлено, що спрощення податкової системи та зниження податкового навантаження зменшують стимули для ухилення від сплати податків та сприяють легалізації бізнесу. Використання сучасних технологій покращує ефективність збору податків та знижує рівень корупції, що позитивно впливає на податкову дисципліну.

Перспективи. Вивчення ефективних методів забезпечення прозорості податкових органів, включаючи публікацію даних про податкові надходження та витрати, створення механізмів зворотного зв'язку з громадянами та бізнесом.

Дослідження впливу підвищення прозорості на рівень довіри до податкової системи та зменшення тіньової економіки. Дослідження факторів, що впливають на податкову поведінку громадян та підприємців, включаючи їхні цінності, ставлення до податків та рівень довіри до державних інституцій.

Ключові слова: тіньова економіка, державне регулювання, податкова система, податкове навантаження, стратегії державної податкової політики, державний бюджет.

Summary. Introduction. The shadow economy is a serious threat to the economic development and financial stability of any state, and Ukraine is no exception. Illegal economic activity undermines the state budget, reducing tax revenues, creating an unequal business environment and contributing to the growth of corruption. In conditions of high tax rates, complex tax legislation and bureaucratic obstacles, entrepreneurs often resort to tax evasion, which worsens the economic situation in the country.

Purpose. Justification of effective state tax policy strategies aimed at reducing the scale of the shadow economy in Ukraine.

Materials and methods. The article uses research methods: systematic generalization, strategic justification, and scientific composition. The method of systemic generalization is used to identify key factors contributing to the development of the shadow economy, such as high taxes, complexity of tax legislation, bureaucracy and corruption. The method of strategic reasoning is used to develop long-term strategies and action plans aimed at achieving certain goals. In the study, this method is used to substantiate the need for the implementation of specific tax reforms. The scientific composition method is used to apply systemic generalization and strategic reasoning in a single study to develop comprehensive tax policy recommendations.

The results. Specific recommendations for the implementation of the proposed tax policy strategies were formulated, including simplification of the tax system, reduction of the tax burden, use of modern technologies, and improvement of the transparency of the work of tax authorities. Mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of implemented measures to ensure their successful implementation have been determined. It has been established that the simplification of the tax system and the reduction of the tax burden reduce the incentives for tax evasion and contribute to the legalization of business. The use of modern technologies improves the efficiency of tax collection and reduces the level of corruption, which positively affects tax discipline.

Discussion. Study of effective methods of ensuring transparency of tax authorities, including publication of data on tax revenues and expenses, creation of feedback mechanisms with citizens and businesses. Research on the impact of increasing transparency on the level of trust in the tax system and reducing the shadow economy. Study of the factors influencing the tax behavior of citizens and entrepreneurs, including their values, attitudes towards taxes and the level of trust in public institutions.

Key words: shadow economy, state regulation, tax system, tax burden, state tax policy strategies, state budget.

Постановка проблеми. Тіньова економіка є значною проблемою для багатьох країн, включаючи сучасну Україну особливо в умовах війни, так вона включає в себе нелегальну діяльність, що не підлягає офіційному обліку і не враховується у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Тіньова економіка негативно впливає на державні фінанси, знижуючи надходження податків, які є основним джерелом фінансування суспільних послуг та інфраструктурних проектів. Актуальність дослідження стратегій податкової політики для боротьби з тіньовою економікою зумовлена рядом аргументів а саме: по-перше ефективна податкова політика сприяє забезпеченню стабільних надходжень до державного бюджету, що є необхідною умовою для фінансування соціальних програм, охорони здоров'я, освіти та інших важливих сфер. По-друге, тіньова економіка створює нерівні умови для бізнесу, де легальні підприємства змушені конкурувати з нелегальними, що ухиляються від сплати податків, що спричиняє соціальну несправедливість та підриває довіру громадян до державних інституцій. І по-третє, для держав, які прагнуть інтегруватися в глобальну економіку та залучати іноземні інвестиції, важливо демонструвати стабільну та прозору податкову систему, яка забезпечує рівні умови для всіх учасників ринку [1, с. 133–134].

Таким чином, дослідження стратегій податкової політики для боротьби з тіньовою економікою є

надзвичайно актуальним та важливим для забезпечення сталого економічного розвитку, соціальної справедливості та зміцнення державних інститутів, що у подальшому дозволяє не лише зменшити масштаби тіньової економіки, але й створити сприятливі умови для розвитку бізнесу та підвищення добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато дослідників та експертів вивчали різні аспекти тіньової економіки та розробляли стратегії для її зменшення. Так Давиденко Н., Жовніренко О., Оліфер І. [3] наголошують на важливості спрощення податкового законодавства та зниження адміністративних бар'єрів для підприємців. Дослідження показує, що складність податкових правил часто змушує підприємців шукати способи уникнення податкових зобов'язань, що призводить до зростання тіньової економіки. Окафор О. [16] рекомендує впровадження єдиного податку для малого бізнесу та спрощення процедур подання податкової звітності.

Зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес також є важливою стратегією для боротьби з тіньовою економікою. У роботі Подмазко О. [11] проведено аналіз впливу високих податкових ставок на діяльність малого та середнього бізнесу. Зазначено, що зниження податкових ставок та запровадження податкових пільг для новостворених підприємств може стимулювати легалізацію

економічної діяльності та підвищити конкурентоспроможність бізнесу.

Сучасні технології відкривають нові можливості для покращення податкового адміністрування та боротьби з тіньовою економікою. У роботі Суворова С., Кульганік О. [12] визначено вплив цифрових інструментів на ефективність податкового адміністрування. Автори наголошують на важливості впровадження електронних систем подання податкової звітності, та застосування блокчейн-технологій для забезпечення прозорості фінансових транзакцій. У дослідженні Маркіної О. [7] визначено роль прозорості в підвищенні ефективності податкових органів. Автори Горецький М. А., Леткі Н. [15] зазначають, що регулярне оприлюднення інформації про податкові надходження та витрати, а також створення механізмів зворотного зв'язку між податковими органами та громадянами, сприяє зменшенню рівня корупції та зростанню довіри до податкової системи.

Огляд літератури показує, що ефективна боротьба з тіньовою економікою потребує комплексного підходу і впровадження нових стратегій на рівні державного управління може сприяти зменшенню масштабів тіньової економіки та забезпеченню стабільного економічного розвитку України.

Метою статті є обґрунтування ефективних стратегій державної податкової політики, спрямованих на зменшення масштабів тіньової економіки в Україні.

Завдання дослідження:

- визначити фактори, що сприяють виникненню та поширенню тіньової економіки;
- обґрунтувати ключові напрями реформування податкової системи, такі як спрощення податкового законодавства, зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес, використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків;
- оцінити потенційний вплив запропонованих стратегій на зменшення масштабів тіньової економіки.

Матеріали і методи. У статті використовуються три основні методи дослідження: системного узагальнення, стратегічного обґрунтування та наукового компонування.

1. Метод системного узагальнення передбачає аналіз та інтеграцію різноманітних даних і теоретичних підходів для формування цілісного уявлення про досліджувану проблему. У контексті поточного дослідження цей метод застосовується для виявлення ключових факторів, що сприяють розвитку тіньової економіки, таких як високі податки, складність податкового законодавства, бюрократія та корупція.

2. Метод стратегічного обґрунтування використовується для розробки довгострокових стратегій та планів дій, спрямованих на досягнення певних цілей. У нашому дослідженні цей метод застосовується для обґрунтування необхідності впровадження конкретних податкових реформ, таких як спрощення податкової системи, зниження податкового наванта-

ження на малий та середній бізнес, використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків, підвищення прозорості роботи податкових органів.

3. Метод наукового компонування полягає у поєднанні різних елементів наукового дослідження для створення комплексного та цілісного уявлення про досліджувану проблему. Зазначений метод використовується для застосування системного узагальнення та стратегічного обґрунтування у єдиному дослідженні для розробки всебічних рекомендацій щодо податкової політики. Використання методів системного узагальнення, стратегічного обґрунтування та наукового компонування дозволяє здійснити комплексний аналіз проблеми тіньової економіки та розробити ефективні стратегії податкової політики для її подолання.

Виклад основного матеріалу. Україна сьогодні стикається з численними економічними викликами, серед яких особливе місце займають проблеми, пов'язані з тіньовою економікою, яка утворює значні бар'єри для сталого розвитку країни, підриває довіру до державних інституцій та перешкоджає ефективному управлінню державними фінансами. Сучасні виклики для податкової політики України можна розділити на три основні аспекти: проблеми збору податків у тіньовій економіці, прогалини в законодавстві та регулюванні, що сприяють тіньовій діяльності, та вплив корупції на податкову систему [17, с. 24]. Тіньова економіка в Україні, за різними оцінками, становить значну частину ВВП, що призводить до величезних втрат для державного бюджету (рис. 1).

Проблема збору податків у цьому сегменті економіки пов'язана з кількома факторами: по-перше, багато підприємців та фізичних осіб свідомо уникають сплати податків, оскільки вважають їх надмірно високими або несправедливими. По-друге, слабка інституційна спроможність податкових органів, обмежені можливості контролю та відсутність сучасних технологій для моніторингу економічної діяльності ускладнюють процес виявлення і легалізації тіньових доходів, що призводить до ситуації, коли держава втрачає значні суми, які могли б бути використані для фінансування соціальних програм, інфраструктури та інших важливих потреб [4].

Українське законодавство та регулювання економічної діяльності мають численні недоліки, які сприяють процвітанню тіньової економіки. Наприклад, складність та неоднозначність податкового законодавства, часті зміни у нормативно-правовій базі створюють плутанину та невизначеність для підприємців, що стимулює спонукає їх шукати способи уникнення податків або переходу в тіньовий сектор. Крім того, відсутність ефективних механізмів контролю та притягнення до відповідальності за ухилення від сплати податків лише посилює цю проблему [10, с. 64]. Нестабільність законодавства, бюрократичні перепони та високий рівень адміні-

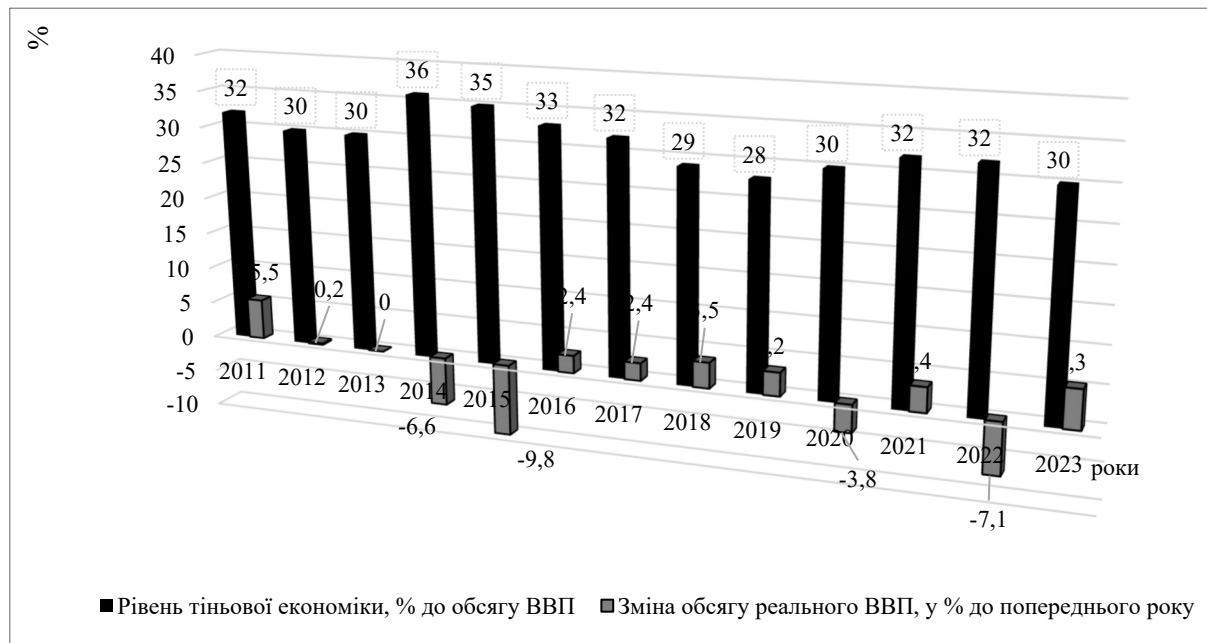

Рис. 1. Рівень тінізації національної економіки України у період 2011–2023 рр.

Джерело: побудовано на основі [8]

Таблиця 1

Наслідки тіньової економіки для державного бюджету та економіки загалом

Формуючий фактор	Характеристика	Прояви фактора	Економічний вплив	Наслідки для держави
1. Визначення	Тіньова економіка включає нелегальну працю, уникнення податків, неофіційні трудові відносини.	Ця діяльність здійснюється поза межами офіційного контролю та обліку.	Вона не враховується у ВВП та не підлягає офіційному регулюванню.	Нелегальна діяльність, неофіційна праця, ухилення від сплати податків, неформальна торгівля.
2. Структурування	Нелегальна діяльність: кримінальна діяльність, така як торгівля наркотиками, контрабанда, проституція.	Працевлаштування без офіційного оформлення, де працівники не мають соціальних гарантій.	Ухилення від сплати податків. Використання різних схем для приховування доходів з метою уникнення податкових зобов'язань.	Неформальна торгівля. Торгівля без реєстрації підприємницької діяльності, часто на ринках або через інтернет.
3. Причини	Високі податки та складність податкової системи. Підприємці ухиляються від сплати податків через високі ставки.	Високий рівень процедур та корупції в державних органах сприяють розвитку тіньової економіки.	У періоди кризи люди часто вдаються до неформальної зайнятості.	Відсутність довіри до державних інституцій та їх здатності забезпечити економічну стабільність.
4. Поширення	Високий рівень бюрократії та корупції сприяють розвитку тіньової економіки.	Економічна нестабільність та безробіття. Люди часто вдаються до неформальної зайнятості як засобу виживання.	Недовіра до уряду. Відсутність довіри до інституцій сприяє поширенню тіньової економіки.	Бюрократія та корупція. Високий рівень бюрократії та корупції сприяють розвитку тіньової економіки.
5. Наслідки	Зменшення податкових надходжень. Держава втрачає значні доходи через ухилення від сплати податків.	Збільшення бюджетного дефіциту. Нестача податкових надходжень призводить до дефіциту бюджету.	Погіршення фінансування соціальних програм. Недофінансування охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.	Зниження інвестиційної привабливості. Нестабільність правового поля та високий рівень корупції знижують інвестиційну привабливість.

Джерело: узагальнено на основі [2; 5; 13]

стративного тиску також змушують підприємців шукати нелегальні шляхи ведення бізнесу (табл. 1).

Для України, яка прагне досягти економічної стабільності та зростання, впровадження ефективної фіскальної політики є надзвичайно важливим і саме одним з основних напрямків цієї політики є спрощення податкової системи та зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес. Ці заходи сприятимуть підвищенню прозорості, зменшенню тіньової економіки та стимулюванню економічної активності.

1. Спрощення податкової системи є одним з найважливіших кроків на шляху до створення ефективної фіскальної політики. Складність та бюрократичні перепони у податковому законодавстві часто стають причиною ухилення від сплати податків та стимулюють розвиток тіньової економіки. Спрощення системи податків дозволить зменшити адміністративні витрати для підприємців, підвищити прозорість та покращити взаємодію між бізнесом та державою. Одним із шляхів спрощення податкової системи є зменшення кількості податків та зборів, а також спрощення процедур їх адміністрування, інший аспект спрощення податкової системи — це використання сучасних технологій для адміністрування податків. Електронні системи подання звітності та сплати податків можуть значно зменшити бюрократичні перепони та забезпечити прозорість податкових операцій, що також знижує ризики корупції та підвищує ефективність роботи податкових органів. Одним із ключових інструментів боротьби з тіньовою економікою є покращення податкового адміністрування [9]. У цьому контексті важливо виділити два основні напрями: використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків, а також забезпечення прозорості та відкритості у роботі податкових органів.

2. Використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків. Сучасні технології відкривають нові можливості для ефективного податкового адміністрування, коли використання цифрових інструментів дозволяє значно покращити процеси моніторингу та збору податків, знижуючи рівень корупції та підвищуючи прозорість. Одним з ключових аспектів є впровадження електронних систем подання податкової звітності. Такі системи дозволяють підприємцям подавати звіти онлайн, що зменшує потребу в фізичному контакті з податковими органами та знижує ризик корупційних дій.

Використання аналітичних платформ для обробки великих даних також є важливим елементом. Ці платформи дозволяють податковим органам автоматично аналізувати фінансові дані підприємств, виявляти аномалії та потенційні випадки ухилення від сплати податків. Застосування штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє створювати моделі прогнозування, які можуть ідентифікувати ризикові компанії та спрямовувати увагу на їхній аудит. Іншою важливою технологією є блокчейн, який може забезпечити високу ступінь прозорості та безпеки фінансових транзакцій [14]. Використання блокчейну у податковому адмініструванні дозволяє створити незмінні та прозорі записи про фінансові операції, що знижує можливість маніпуляцій та шахрайства.

3. Прозорість та відкритість у роботі податкових органів є критично важливими для підвищення довіри до системи оподаткування. Громадяни та підприємці повинні бути впевнені, що податкові правила є справедливими, а податкові органи діють чесно та неупереджено. Ми бачимо, що для забезпечення прозорості є публікація інформації про податкові надходження та витрати держави. Відкритий доступ до таких даних дозволяє громадянам контролювати, як використовуються їхні податки, та знижує ризик

Таблиця 2

Комплексні стратегії державної податкової політики для боротьби з тіньовою економікою

Вид стратегії	Спосіб впровадження стратегії	Вплив на тіньову економіку	Економічний ефект для держави
1. Спрощення податкової системи	Введення єдиного податку для малого бізнесу, спрощення процедур звітності	Зниження стимулів для ухилення від сплати податків	Збільшення податкових надходжень, зниження адміністративних витрат
2. Зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес	Зниження ставок податків, забезпечення стабільності податкового законодавства	Підвищення конкурентоспроможності, стимулювання легалізації бізнесу	Зростання економічної активності, збільшення зайнятості
3. Використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків	Впровадження електронних систем подання звітності, використання блокчейну	Покращення ефективності збору податків, зниження рівня корупції	Підвищення податкових надходжень, зменшення корупційних втрат
4. Підвищення прозорості та відкритості роботи податкових органів	Регулярні звіти, відкритий доступ до інформації, механізми зворотного зв'язку	Підвищення довіри до податкової системи, зменшення тіньової економіки	Підвищення прозорості державних фінансів, збільшення довіри громадян
5. Запровадження податкових пільг для нових підприємств	Надання пільг новоствореним підприємствам	Сприяння легалізації нових бізнесів	Зростання кількості легальних підприємств, збільшення податкових надходжень

Джерело: розроблено авторами

корупційних дій. Податкові органи повинні також регулярно звітувати про свою діяльність, включаючи результати податкових перевірок та санкції, накладені на порушників, також важливим аспектом є також створення механізмів для зворотного зв'язку між податковими органами та громадянами. Це можуть бути гарячі лінії, електронні платформи для подання скарг та пропозицій, а також регулярні зустрічі з представниками бізнесу та громадянського суспільства і саме такий підхід дозволяє враховувати потреби та очікування платників податків, а також своєчасно реагувати на проблеми та пропозиції [6].

Забезпечення прозорості також включає впровадження чітких та зрозумілих процедур для податкових перевірок, бо платники податків повинні знати свої права та обов'язки, а податкові органи мають діяти відповідно до встановлених правил, уникаючи суб'єктивності та дискримінації. Сформовані авторами пропозиції представлені в таблиці 2.

Покращення податкового адміністрування є ключовим елементом у боротьбі з тіньовою економікою. Використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків дозволяє підвищити ефективність роботи податкових органів та знизити рівень ухилення від сплати податків. Уряд країни має демонструвати відкритість та готовність до діалогу, створюючи умови для легалізації бізнесу та зниження податкового тиску і бізнес-спільнота, у свою чергу, повинна

відповідально ставитися до своїх податкових зобов'язань та підтримувати ініціативи, спрямовані на підвищення прозорості економічної діяльності (рис. 2).

Комплексний підхід до вирішення цих завдань дозволить зменшити масштаби тіньової економіки та забезпечити стабільний розвиток України. Розвиток податкової політики в Україні потребує комплексного підходу та впровадження нових стратегій, які враховують національні особливості та міжнародний досвід. Спрощення податкової системи, покращення податкового адміністрування, реформування законодавства, підвищення рівня податкової культури та боротьба з корупцією — це ключові напрями, які дозволять зменшити масштаби тіньової економіки та забезпечити стабільний економічний розвиток країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Було досліджено основні фактори, що сприяють високому рівню тіньової економіки в Україні, включаючи високі податкові ставки, складність податкового законодавства, бюрократію та корупцію. Встановлено, що ці фактори значно ускладнюють процес легалізації економічної діяльності та зменшують ефективність державного управління фінансами.

Було розроблено заходи для підвищення прозорості та відкритості роботи податкових органів, включаючи регулярне оприлюднення інформації про податкові надходження та витрати, створення

Рис. 2. Адміністративні складові податкової державної політики впливу на тіньову економіку
Джерело: розроблено автором

механізмів зворотного зв'язку з громадянами та бізнесом, що має сприяти підвищенню довіри до податкової системи та зниженню рівня тіньової економіки. Було досліджено потенційний вплив запропонованих стратегій на зменшення масштабів тіньової

економіки та покращення податкової дисципліни. Встановлено, що комплексний підхід до реформування податкової політики сприятиме стабільному економічному розвитку України та підвищенню ефективності державного управління фінансами.

Література

1. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130–138. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf (дата звернення: 15.07.2024).
2. Варналій З. С. Зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання у воєнний та повоєнний період. *Безпечкові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави*. Львів, 2023. С. 15–19.
3. Давиденко Н., Жовніренко О., Оліфер І. Вплив тіньової економіки на податкову систему країни. *Підприємство та інновації*. 2020. № 13. С. 94–98. doi: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/13.18>.
4. Дяченко О. П. Науково-методичні засади виявлення та оцінки масштабів тіньової економічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 60–63.
5. Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. *Механізми публічного управління*. 2022. № 3(34). С. 40–49.
6. Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 93–103. doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>.
7. Маркіна О. Підходи до оцінки фіскального потенціалу податків на споживання. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-90>.
8. Індеси. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/> (дата звернення: 15.07.2024).
9. Ольшевська О. В., Хмелевський М. О. Регіонально-системна організація економіки як чинник реалізації цілей сталого розвитку. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку*. 2021. С. 17–21.
10. Перерва П., Романчик Т., Ткачов М., Гришко Н. Двоїстий характер впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Економічні науки. 2022. № 1. С. 63–69.
11. Подмазко О. М. Макроекономічна результативність процесу зменшення тіньового сектора економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 95–100.
12. Суворова С., Кульганік О. Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8(08). С. 168–172. doi: <https://doi.org/10.32782/dees.8-28>.
13. Цифрова трансформація економіки: мікро- та макроаспекти: колективна монографія / за заг. ред. Н. А. Мазур, д. е. н., проф.; Кам'янець-Подільськ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 440 с.
14. Budnikovich I., Kolomytseva O., Rohozian Yu., Krupenna I., Zablodska D. Positioning of the amalgamated territorial communities of Ukraine through the sustainable development in the conditions of military actions. *Problemy Ekonomicheskogo razvitiya*. 2021. Vol. 16, No. 1. P. 103–112.
15. Górecki M. A., Letki N. Social Norms Moderate the Effect of Tax System on Tax Evasion: Evidence from a Large-Scale Survey Experiment. *Journal of Business Ethics*. 2021. Vol. 172. P. 727–746. doi: <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04502-8>.
16. Okafor O. N. Shaming of Tax Evaders: Empirical Evidence on Perceptions of Retributive Justice and Tax Compliance Intentions. *Journal of Business Ethics*. 2023. Vol. 182. P. 377–395.
17. Yanishin Y., Dudyak R., Vovk O.-V. Shadow economy in Ukraine and its determinants. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*. 2023. No 25. P. 22–30. doi: [10.32718/nvlvet-e10103](https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10103).

References

1. Aksonova, T. S. (2021). Aktualni zahrozy ta ryzyky finansoviy bezpetsi Ukrayiny ta rol derzhavy u yiyi zabezpechenni [Actual threats and risks to the financial security of Ukraine and the role of the state in ensuring it.]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 1, 130–138. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf [in Ukrainian].
2. Varnaliy, Z. S. (2023). Zmitsnennya finansovoyi bezpeky subyektiv hospodaryuvannya u voyennyi ta povoyennyi period. Bezpekovi aspekty upravlinnya orhanizatsiyamy v umovakh viyny ta povoyennoyi vidbudovy derzhavy [Strengthening the financial security of economic entities in the war and post-war period. Security aspects of managing organizations in the conditions of war and post-war reconstruction of the state]. Lviv, 15–19 [in Ukrainian].

3. Davydenko, N., Zhovnirenko, O., & Olifer, I. (2020). The influence of the shadow economy on the country's tax system. *Entrepreneurship and Innovation*, 13, 94–98. doi: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/13.18> [in Ukrainian].
4. Diachenko, O.P. (2018). Naukovo-metodychni zasady vyivlennia ta otsinky masshtabiv tinovoi ekonomichnoi diialnosti [Scientific and methodological principles of identifying and assessing the scale of shadow economic activity]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 8, 60–63 [in Ukrainian].
5. Ivashova, L.M., Shevchenko, N.I., & Vynohradova, N.L. (2022). Osoblyvosti realizatsii antykoruptsiinoi polityky ta protyidii tinovomu sektoru ekonomiky u svitli yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy [Features of the implementation of anti-corruption policy and counteraction to the shadow sector of the economy in the light of Ukraine's European integration aspirations]. *Mekhanizmy publichnoho upravlinnia — Mechanisms of public administration*, 3(34), 40–49 [in Ukrainian].
6. Kapinos, H., & Larionova, K. (2023). Problemy upravlinnya stalym rozvytkom Ukrainy v umovakh viyny [Problems of managing the sustainable development of Ukraine in conditions of war]. *Modeling the development of the economic systems*, 1, 93–103. doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13> [in Ukrainian].
7. Markina, O. (2023). Pidkhody do otsinky fiskalnoho potentsialu podatkov na spozhyvannya [Approaches to assessing the fiscal potential of consumption taxes]. *Economy and Society*, 56. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-90> [in Ukrainian].
8. Ministry of Finance of Ukraine. (2024). Indexes. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/> [in Ukrainian].
9. Olshanska, O.V., & Khmelevskyi, M.O. (2021). Rehionalno-systemna orhanizatsiia ekonomiky yak chynnyk realizatsii tsilei staloho rozvytku [Regional and systemic organization of the economy as a factor in realizing the goals of sustainable development]. *Imperatyvy ekonomichnoho zrostannia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku*, 17–21 [in Ukrainian].
10. Podmazko, O.M. (2023). Makroekonomichna rezultatyvnist protsesu zmenshennia tinovoho sektora ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic efficiency of the process of reducing the shadow sector of the Ukrainian economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 12, 95–100 [in Ukrainian].
11. Pererva, P., Romanchyk, T., Tkachov, M., & Hryshko, N. (2022). Dvoisty kharakter vplyvu tinovoi ekonomiky na riven ekonomichnoi bezpeky [Dual nature of the impact of the shadow economy on the level of economic security]. *Visnyk Natsionalnoho Tekhnichnoho Universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»*. *Ekonomichni nauky — Bulletin of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”*. *Economic Sciences*, 1, 63–69 [in Ukrainian].
12. Suvorova, S., & Kulhanik, O. (2023). Tinova ekonomika v Ukraini: stan ta shlyakhy podolannya [Shadow economy in Ukraine: state and ways to overcome]. *Digital Economy and Economic Security*, 8 (08), 168–172. doi: <https://doi.org/10.32782/dees.8-28/> [in Ukrainian].
13. Mazur, N.A. (2022). Tsyfrova transformatsiya ekonomiky: mikro- ta makroaspekty: kolektyvna monohrafiya [Digital transformation of the economy: micro- and macro-aspects: collective monograph]. Kamianets-Podilsk. National University named after I. Ohienko. Chernivtsi: Chernivtsi. National University named after Yu. Fedkovicha [in Ukrainian].
14. Budnikevich, I., Kolomytseva, O., Rohozian, Yu., & Krupenna, I., Zablodska, D. (2021). Positioning of the amalgamated territorial communities of Ukraine through the sustainable development in the conditions of military actions. *Problemy Ekorozwoju*, 16, 1, 103–112.
15. Gorecki, M.A., and Letki, N. (2021). Social Norms Moderate the Effect of Tax System on Tax Evasion: Evidence from a Large-Scale Survey Experiment. *Journal of Business Ethics*, 172, 727–746. doi: <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04502-8>.
16. Okafor, O.N. (2023). Shaming of Tax Evaders: Empirical Evidence on Perceptions of Retributive Justice and Tax Compliance Intentions. *Journal of Business Ethics*, 182, 377–395.
17. Yanishin, Y. & Dudyak, R. & Vovk, O.-V. (2023). Shadow economy in Ukraine and its determinants. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 25, 22–30. doi: [10.32718/nvlvet-e10103](https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10103).

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024